

Egy életmű ígézetében

BESZÉLGETÉS GREZSA FERENCCEL

— Az ön nevét elsősorban mint Németh László-kutatót ismerik ebben a hazában: huszadik századi irodalmunk, sőt, egész kultúránk óriásának legkiemelkedőbb értői, életművének legavatottabb ismerői közé tartozik. Hogyan került kapcsolatba Németh László munkásságával, miként lett életművének tudósa?

— A gyökerek Kecskeméten, a gimnáziumban keresendők: tanárom volt az az Orosz László, aki a népi írók híres folyóiratának, a *Válasznak* egyik kritikusaként dolgozott és Illyés, Veres Péter, Tamási meg a többiek nagy tisztelőjének számított. Az ő hatása döntőnek nevezhető. Én persze akkoriban még csak olvasgattam Németh Lászlót, de ez is már inkább később, az egyetemen történt. S ott éppen akkor, amikor sokkal inkább riasztottak tőle mindenkit, mintsem rábeszéléktől volna... Emlékszem, amikor 1954-ben megjelent a *Petőfi Mezőberényben*, az akkortájt még dúló faluiúság-divat jegyében hallgatói „véleményben” lehetett vádaskodni ellene, igaz, ezt már megelőzte Horváth Márton hírhedt „hivatalos” támadása, no meg a műről folytatott Illyés—Bóka László cikkvita. Mindenesetre Németh Lászlóval foglalkozni akkor bűnnek számított — olvasni és pláne dicsérőleg említeni gyakorlatilag lehetetlen volt.

— Akkor aligha az egyetemi évek fordíthaták az elmélyültebb kutatások irányába...

— Következett Hódmezővásárhely, s életemnek ez a szakasza ebből a szemszögből mindent eldöntött. Ott éledt föl mindaz, amit korábban eloltani akartak: persze Vásárhelyen sem voltam én még Németh László-kutató, csak egy tanár, aki kritikákat írogatott ide-oda, különböző folyóiratokba, a *Tiszatájba*, a *Kortársba*, az *Új Írásba*, hogy védekezsem a középiskolai tanárlét által fenyegető elszürkülés ellen, stílusgyakorlatokként megfogalmazni próbálván reflexióit az olvasottakról, melyekre más módon a munkája nem adott akkor még teret. Am Vásárhelyen már akkoriban, 1962 és 1975 között Németh László folyamatosan és jól érzékelhetően benne volt a levegőben. Mindenki ismerte vagy ismerni vélte Laci bácsit, volt diákjai, szülők, tanárok: az egész város nagyra becsülte, sokan leveleztek vele. Vásárhelyen egyáltalán nem lehetett érezni az akkor országsgazerte tapasztalható ideológiai fenntartássorozatot, nagyfokú politikai óvatoskodást Németh Lászlóval szemben. Rám, emlékszem, óriási hatással volt, hogy az *Égeri Eszter* figuramodelljeinek egész seregével találkozhattam nap mint nap és láthattam, hogy noha az írónak semmiféle hivatalos kultusza nem volt, mennyire a várossal van és mennyire vele van a város. Ekkorra már kötelességemnek éreztem, hogy ne csak olvassak Németh Lászlótól, hanem pedagógusként a lehetőségek szerint igyekezzem „propagálni” is: 1971-ben hetvenedik születésnapjáról egyedül a Bethlen gimnázium emlékezett meg egy ünnepi üléssel és kiállításal. Ez előlegezte meg a nevezetes, 1976-os gyöngyösi ülésszakot, amelynek írásos anyaga csak tíz évvel később, az újraindult Délszigeten látott napvilágot.

— Fogalmazhatunk úgy, hogy amikor átkerült Szegedre a tanárképző főiskolára, ide már „Németh László-vertezetben” érkezett?

— Igen, mert amint a főiskolán kutatási területet kellett választanom, nem volt kétséges, ki jöhet számba: ha már választanom szabad, ugyan miért ne azt, akit annyira szeretek és becsülök? Így lettem Németh Lászlóval most már „hivatalosan” kutatóként foglalkozó irodalomtörténész (is).

— Kandidátusi disszertációja, egyben első Németh Lászlóról szóló könyve az 1979-ben jelent, *Németh László vásárhelyi korszaka* című munka volt. Milyen koncepció jegyében igyekszik feldolgozni ezt a mesebeli gazdagságú, roppant méretű életművet?

— Valóban gigantikus életművel állunk szemben. Méretei nagyobbak, mint Jókaié! Harmincegyhárom dráma, tizenvalahány regény — és a tanulmányok, esszék, kritikák gar-

madája! Legalább tíz—tizenöt oldal. Belekerültem hát abba a fantasztikus dzsungelbe, amit a Németh László-i oeuvre jelent. Csakhogy észre kellett vennem, hogy ebben a rengetegben utak vannak. Hogy nem kaotikus, hanem nagyon is rendezett, tiszta életmű áll előttünk. Véleményem szerint ezt kell egy kutatónak fölsírnia ahhoz, hogy valóban hasznos dologhoz közhessen. A vásárhelyi korszakot feldolgozó könyv kapcsán beszélgettem egyszer Kiss Ferenc irodalomtörténész barátommal, aki éppen az életmű bizonyos értelmezési vitái kapcsán arra biztatott, hogy folytassam a munkát. Készítsem el a teljes Németh László-monográfiát. Ez annyit jelent, mint tulajdonképpen kibontani az életművet az időben. Az időbeni kibonthatóság — ami így végső soron eszmetörténetet kell jelentsen — fölsírnem velem, hogy a vásárhelyi korszakot 1944—45 mély átélésével magyarázhatóan megelő Németh László esetében visszafelé kell haladni. Így, ennek alapján született meg és jelent meg 1984-ben a következő kötet, a *Németh László háborús korszaka*. És mivel ez a korszak is tulajdonképpen már egy kész írói gondolkodásmód következményeit mutatta, a centrumra kellett lelni: ez a *Tanú* időszeke. Ezen dolgozom most. Körülbelül a felénél tartok a Tanú-korszakról szóló harmadik kötetnek...

— Ilyen hatalmas életmű ígézetében élni nem lehet akármilyen közérzet- és léti-állapot. Szeretném, ha elárulná, megpróbálná elmagyarázni: milyen érzés ekkora szellem állandó közelsé-

gében, folyamatosan erre koncentráltan dolgozni?

— Tény, hogy én belebújtam egy életműbe, és éppen a Tanú-korszak mostani kutatása is bizonyítja számomra — hogy nem érzek, nem érezhetek a világon benne semmi monotonitást. Az az igazság, hogy olyan alkat vagyok, aki inkább szeret a művek mögött megmaradni. Nem nagyon kedvelem a kitárulkozást, és Németh Lászlóval foglalkozni látszólag persze hogy valami nagyon objektív dolgot feltételez. Holott ez nyilván nem jelenti, hogy a tárgyam nem alakított volna és folyamatosan ne alakítana rajtam. Sőt: talán jobban, mint akiknek szól...

— A kép teljességéhez tartozik, hogy kimondjuk: természetesen nem kizárólag csak Németh Lászlóval kapcsolatos irodalomtörténeti és kritikai munkát végez. A Kincskereső főszerkesztőjeként a gyermekirodalommal is állandó a kapcsolata, s jó néhányszor írt már literatúránk különböző jeleséről is...

— A huszadik századi magyar irodalom más alkotóival történő foglalkozás is munkámhoz tartozik, hiszen ha belegondolunk, nem is lehetséges ilyen „monokultúrásan” élni és dolgozni. Az az igazság, hogy nem tisztán irodalomtörténet az, amit én művelni próbálok: valahol az irodalomkritika és az irodalomtörténet határvidékén mozgolódik, a *Halász Gábor*-i elv jegyében, mely szerint a legigazabb kritika mindig a kommentár. Vagyis a mindenkor a jelennek szóló reflexiók közreadása; nem szeretek igazán „ítélkezni”. Így, eme igyekezet tükrében foglalkoztam már egyebek mellett Illyés Gyula, Csoóri Sándor, Pilinszky János munkásságával, írtam a határokon túli magyar irodalmakból például Sütő András, Kányádi Sándor, Gion Nándor, Dobos László műveiről.

— A József Attila-díjat kritikusirodalomtörténeti munkásságáért kapta. Hogyan „teszi helyre” önmagában az elismerést?

— A József Attila-díj olyan elismerés, amely szerencsére a lényeg, vagyis a munka és nem másféle, esetenként vitatható „érdemek” tudomásulvételére irányul. Ezért örülök neki különösképpen. Ráadásul nem akármilyen szintű megerősítést is jelent: ez pedig amá jellemzője, ami különösen jó benne.

DOMONKOS LÁSZLÓ

BELÁNYI GYÖRGY

Az éjszaka szobái

Majd beomlanak itt az éjszakák. A szemünkben látható lesz, milyen szorongató volt egy barna ölelésből kifordulni némán, vagy megnyílni csak arctalanul egy másik arcban. Tágas szobákba húz be majd a szívünk, ahol elhalkul még a tekintet is, ahol egy furcsa kiállításra sorakoztak fel csupán a tárgyak. Csont a csonton lüktet majd, hogy tán hallani. De az ég többé már nem nyomakszik vissza a csöndbe, és nem szorol már súlytalan magára, hiszen egy érintés is oly boldoggá tehetné. Ablakot nyit körben a szél. Bemutatják, hogy mégis, most mégis csak az a jó, ami megtörtént, miközben én már angyalokat szólítok szobádba.

Ne higgy nekem, amikor a fák egy egész madárcepat hallgatását őrzik, hogy pontosabb legyen holnap velük az ég. Tudni sem kell erről, míg az álom csak súlyunkkal nyugodt igazán, s a beszéd sokkal szebb szóitalan. Így lesz megbocsájtható az is, hogy két embernek most már nem elég egy élet, s hogy az éjszaka szobái újra és újra csak bezáródnak az arcunkba.

BALOG JÓZSEF

A gyerekkor elmúlt

Sutting ezredesnek

a körtéfán körte lóg
meg még más is a fán

egy csizma vagy bakancs
ilyenkor hívogatón
például nyelvet öltöget
s jól jön
kivált ha hűvös az ősz

csak fel kellene ugrálni
a fejben ilyenkor elviselhetetlen
égő pattogás
meg a kialvatlanság
a hiányos táplálkozás
és még ezernyi nyavalya

de én meg honnan is tudnám
könyvemben kis bicebóca
szeme már leragad
nagyranőtt lábamon cipő

aranylő körtéktől
roskad a kert
harangoz a keskeny út
s a férgeken marakszik
pár kopasznyakú tyúk

MEDGYESY GABRIELLA

Tenyérbevert sors

i. m. Hervay Gizella

mintha az élet csak felsorolás lenne
ki csinálta ezt és ki nem azt
ki isten ki megtehette
aki túlélte ki az
ki tárgyai bűnjelek
milyen égitestek hazudtak
ki öntötte a harangot
ki teste fölött harangoznak
kinek jutott föld nyitott szájába
ki lába alá bejáráhatatlan haza
ki szíve fölé patyolating
szíve alá temetett nászágy ki az

a világ csak felsorolás sebről sebhelyig
a halál csak tenyérbevert sors
asszonytessedbe az élet
öröktől csak látszani járt

olyan poharat szeretnék,

amiből jó inni a kávé,

olyan ölelést, amiből kortyolható a szerelem,
két olyan napot, amikor éltem,
két olyan verset, ami arról szól, hogy nem irodalom,
két gyereket, akik járni tudnak a kihajított papucsokban,
mezítlábat szeretnék és hozzá port,

azt szeretném, hogy a pohárban kávé legyen,
nem az ujjadat, az ölelésed akarom,
a lélegzetemet halljam, ne a szívverést,
a vers a felvágott ütőered legyen,
ne rázza testét az álom, ne sírva aludjon el a gyermek,
képeket rajzoljon mezítlábam a porba,
ne gondolja ki, ne írja meg magát az életem.

HORVÁTH ZOLTÁN RAJZA

PODMANICZKY SZILÁRD

Fekete szőlő

I. Gyula megkeni vajjal a pirítóst.
A verandán a nép
a kabátját akasztja.
A szőlő rezzenen fűrtökbe rendezve.
Rézgálic, hej, rézgálic!

I. Gyula a pirítósba harap.
Újra ősz van, mondja, ez szép:
vallassuk meg a néma tájat!
A másik nép meztelen, kaszával
andalog a lugasban.
Rézgálic, hej, rézgálic!

I. Gyula kinéz frissen
az ablakon. Mellényén csipetnyi
vaj, a függönyhöz tapad.
Az emlékek finoman táplálkoznak:
Igen, az is szép volt, akkor még nem
kaszával arattunk a lugasban.
Hej, rézgálic, hej!

Mentségek

Két újságoldal a költészet napjára... talán még mentséget is kell keresni! De mit is mondhatnék annak, aki nem érti, nem szereti a verseket? Talán csak annyit: minden jó sor maga a vers mentsége.

Talán ezen a két lapon is található egy-két érv a költészet, és jelesül a szegedi líra mellett. Mert a jelenlévők egytől egyig kötődnek a városhoz. A névsorban és rang szerint is első Baka István, akit talán nem kell bemutatni. Balog József ötödéves bölcsész, színes és költő. Belányi György a *Gazdátlan hajók* című antológiai legfiatalabbja, kollégánk, a *Tiszatáj* munkatársa. Ő egyébként az ország legtöbb folyóiratában publikált már, kötete régóta várat magára.

Lengyel Zoltán az itt közölték között a legifjabb, ám már öt éve bemutatta őt a Szegedi Egyetem, most a *Tiszatáj* is. Medgyesy Gabriella a szegedi tanárképző elvégzése után a fővárosban telepedett le, szép, asszonyos költészetéből kötet szerveződik. Podmaniczky Szilárd a főiskolát letudva most Cegléden szolgálja a köz művelődésének ügyét. Termékeny, egyre határozottabb egyéniséget mutató tollnok — bő humorral és a cersavas borok fanyarságával. Vécsernyés Imre Szegeden él, dolgozik és ír.

Mindannyiójuk nevében köszönti az olvasót e két oldal összeállítója:

DLUSZTUS IMRE